

Sygn. akt III AUa 1323/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 3 września 2015 r.

Sąd Apelacyjny w Łodzi III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w składzie:

Przewodniczący: SSA Iwona Szybka

Sędziowie: SSA Jacek Zajązkowski

SSA Beata Michalska (spr.)

Protokolant: st. sekr. sąd. Joanna Sztuka

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 3 września 2015 r. w Ł.

sprawy **J. B.**

przeciwko **Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych I Oddziałowi w Ł.**

o dodatek z tytułu pracy przymusowej

na skutek apelacji organu rentowego

od wyroku Sądu Okręgowego w Łodzi

z dnia 17 września 2014 r. sygn. akt VIII U 1627/14

1. zmienia zaskarżony wyrok i przyznaje J. B. prawo do ponownego ustalenia wysokości emerytury przez doliczenie okresu pracy przymusowej od stycznia 1944 roku do stycznia 1945 roku, poczynając od 1 kwietnia 2014 roku;

2. oddala apelację w pozostałej części.

Sygn. akt III AUa 1323/14

UZASADNIENIE

Ubezpieczona J. B. odwołała się od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych I Oddział w Ł. z 14 kwietnia 2014 r. odmawiającej przyznania jej prawa do ponownego ustalenia wysokości emerytury na podstawie art. 112 i art. 6 ust. 2 pkt 2 lit. a ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (j.t.:Dz.U. z 2015 r., poz. 748 ze zm.) przez doliczenie okresu pracy przymusowej. Ubezpieczona wskazała, że w okresie od stycznia 1944r. przez rok była skierowana do pracy przymusowej na rzecz hitlerowskich Niemiec.

W odpowiedzi na odwołanie organ rentowy wniósł o jego oddalenie, podając, że zeznania świadków co do tego, że ubezpieczona jako 13 – letnia dziewczynka wykonywała przymusowe prace na rzecz hitlerowskich Niemiec w okresie II wojny światowej, uznano za niewiarygodne i tym samym nie został udowodniony okres pracy przymusowej.

Sąd Okręgowy w Łodzi wyrokiem z 17 września 2014r., w sprawie VIII U 1627/14, zmienił zaskarżoną decyzję i przyznał ubezpieczonej dodatek z tytułu pracy przymusowej w okresie okupacji od stycznia 1944r. do stycznia 1945r., poczynając od 1 kwietnia 2014r. (pkt 1 wyroku) oraz oddalił odwołanie w pozostałym zakresie (pkt 2) .

Rozstrzygnięcie zapadło po następujących ustaleniach faktycznych i prawnych:

Ubezpieczona J. B., ur. (...), w dniu 5 stycznia 2002r. złożyła wniosek o wypłatę świadczenia ze środków Funduszu na Rzecz O. Prześladowań Hitlerowskich oraz ze środków Fundacji (...) ((...)) dla dzieci do lat 16 prześladowanych w rejonie miejsca zamieszkania – niedeportowanych do III Rzeszy w granicach z 1937 r. lub na tereny przez nią okupowane, który został przez nią sporządzony w dniu 31 grudnia 2001 r. We wniosku wskazała, że przed rozpoczęciem prześladowań mieszkała w W. gmina B., a wniosek dotyczy okresu represji od stycznia 1944 r. do stycznia 1945 r. w miejscowościach: Z., B., S., P., J., S.. Do przedmiotowego wniosku dołączyła oświadczenia W. C. i J. K. z 31 grudnia 2001 r. złożone przed Kierownikiem USC w Urzędzie Gminy w B., w których pouczeni o odpowiedzialności karnej z art. 247 k.k. za składanie nieprawdziwych zeznań, potwierdzili, że J. B. wykonywała wszelkie prace przymusowe jako osoba nieletnia przy budowie okopów w miejscowościach: Z., B., S. i P. oraz bunkrów w miejscowości J. i S., a prace te były wykonywane w okresie od stycznia 1944 r. do stycznia 1945 r. i były zlecone przez okupanta niemieckiego. Świadkowie wskazali, że okoliczności te są im znane, ponieważ wraz z wnioskodawczynią wykonywali pracę przymusową w w/w miejscowościach w okresie od stycznia 1944 r. do stycznia 1945 r. w obozie pracy przymusowej, co potwierdzili własnoręcznym podpisem.

Od 1 stycznia 2006r. ubezpieczona ma prawo do emerytury . W dniu 13 marca 2014 r. wniosła o ponowne ustalenie wysokości emerytury poprzez doliczenie okresu pracy przymusowej od października 1943 r. do stycznia 1945 r. przy kopaniu okopów przeznaczonych dla niemieckich wojsk w miejscowościach: S., P., Z., J. tj. w okolicach B.. W swoim oświadczeniu w sprawie braku dokumentów skarżąca podała, że jako 13 – letnia dziewczynka została zmuszona do kopania i zabezpieczania okopów dla okupanta niemieckiego, wyjaśniając, że była to praca fizyczna, którą wykonywała szpadlem, szufłą i widłami, przy czym dodała, że czas pracy był różny, bo czasem od 2 do 3 godzin a czasem od 14 do 16 godzin na dobę. Oświadczyła, że nie posiada żadnych dokumentów, ponieważ okupant nie wydawał takowych i złożyła pisemne zeznania świadków M. P. i B. Ś. . Świadkowie podali, że J. B. pracowała od października 1943 roku do 17 stycznia 1945 r. przy kopaniu okopów w miejscowości Z., S., P. i J., dodając, że było to zatrudnienie 12 miesięcy w roku, a praca ta była przez skarżącą wykonywana codziennie nawet w dni świąteczne, w zależności od warunków atmosferycznych od 3 godzin na dobę do nawet 14 – 16 godzin na dobę.

Jak ustalił Sąd Okręgowy, ubezpieczona w spornym okresie mieszkała na wsi. W okresie od stycznia 1944 r. do stycznia 1945 r. wykonywała pracę przymusową na rzecz niemieckiego okupanta codziennie od godziny 6.00 rano do godzin wieczornych. Na noc skarżąca wracała do domu. Okupant niemiecki skierował odwołującą do kopania okopów w miejscowości Z., B., S., P., J., S.. Codziennie była spisywana lista obecności. Zimą budowanie okopów polegało na kopaniu ziemi jedynie z wierzchu . M. P. nie pracowała razem z wnioskodawczynią w spornym okresie przy wykonywaniu przymusowych prac na rzecz okupanta, a jedynie widziała, jak skarżąca wykonywała te prace. Natomiast te osoby, które razem z wnioskodawczynią pracowały w badanym okresie przy wykonywaniu prac przymusowych w większości już nie żyją, a ci którzy żyją ze względu na podeszły wiek i stan zdrowia nie są już w stanie opowiedzieć szczegółowo o przymusowej pracy skarżącej . Sąd Okręgowy uwzględnił dokumenty z Fundacji (...), pismo Wójta Gminy B. z 1 sierpnia 2014 r. oraz zeznań wnioskodawczynie oraz pisemne zeznania świadków M. P. i B. Ś. w zakresie, w jakim tworzą spójną całość z w/w dokumentami. Sąd Okręgowy nie znalazł żadnych powodów do tego, aby z urzędu podważyć wartość dowodową dokumentów złożonych w dniu 5 stycznia 2002r. przez ubezpieczoną do Fundacji (...). Sąd Okręgowy miał na uwadze, że w piśmie z 7 kwietnia 2014 r. ubezpieczona podała wyraźnie, że przy kopaniu okopów w okolicach B. pracowała przymusowo w okresie od stycznia 1944 r. do stycznia 1945 r. Z tych wszystkich względów uznał, że nie zasługują na wiarę dołączone do wniosku skarżącej z dnia 13 marca 2014 r. zeznania świadków M. P. i B. S., jak i samej ubezpieczonej w takim zakresie, w jakim wszystkie wyżej wymienione podały, że wnioskodawczynie pracowała przymusowo przy kopaniu okopów na rzecz niemieckiego okupanta już od października 1943 r., albowiem stoi to w opozycji zarówno wobec treści wniosku skarżąca skutkującym wydaniem zakwestionowanej decyzji z dnia 14 kwietnia 2014r., a mianowicie, że pracowała jako 13 – latka, jak i w stosunku do treści nigdy wcześniej nie kwestionowanych przez wnioskodawczynię dokumentów, jakie złożyła w dniu 5 stycznia 2002 r. do Fundacji (...), a wreszcie wobec treści rozpoznawanego odwołania od decyzji z dnia 14 kwietnia 2014 r. W konsekwencji Sąd Okręgowy

przyjął, że w świetle całokształtu materiału dowodowego zostało udowodniono, iż J. B. wykonywała na rzecz okupanta niemieckiego przymusową pracę jako 13 – latka, ale dopiero od dnia 1 stycznia 1944r. do stycznia 1945 r.

W uzasadnieniu stanu prawnego powołano art. 112 ust. 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (j.t.: Dz.U. z 2015r., poz. 748 ze zm.) oraz art. 6 ust. 2 pkt 2 lit. a u.e.r.f.u.s., zgodnie z którym za okresy składkowe uważa się również przypadające przed dniem 15 listopada 1991r. następujące okresy, za które została opłacona składka na ubezpieczenie społeczne, albo za które nie było obowiązku opłacania składek na ubezpieczenie społeczne pracy przymusowej wykonywanej na rzecz hitlerowskich Niemiec w okresie II wojny światowej. Za przymusową pracę uznaje się każdą pracę wykonywaną w określonych rygorach, pod groźbą jakiegokolwiek kary, o ile dana osoba nie wykonywała tych czynności dobrowolnie (w oparciu o umowę o pracę bądź z przymusu ekonomicznego). Do tego dodatku za przymusową pracę uprawniają m.in. okresy pracy wykonywanej na rzecz hitlerowskich Niemiec podczas II wojny światowej. Niewątpliwie skarżąca będąc zmuszoną do kopania okopów na rzecz niemieckiego okupanta w okresie II wojny światowej na terenach miejscowości Z., B., S., P. wykonywała pracę przymusową. Całokształt zgromadzonego materiału dowodowego pozwolił Sądowi Okręgowemu w sposób stanowczy ustalić, że skarżąca faktycznie wykonywała pracę przymusową na rzecz niemieckiego okupanta w okresie II wojny światowej w okolicach B.. Odwołująca wniosła z dnia 7 kwietnia 2014 r. wniosła do tutejszego Sądu w dniu 11 kwietnia 2014 r. (który go następnie przekazał do ZUS celem nadania prawidłowego biegu), dlatego dodatek z tytułu wykonywania przez nią pracy przymusowej w okresie okupacji należało przyznać od dnia 1 kwietnia 2014 r. W rezultacie powyższych ustaleń, Sąd Okręgowy na podstawie art. 477¹⁴ § 2 k.p.c. zmienił zaskarżoną decyzję i przyznał ubezpieczonej dodatek z tytułu pracy przymusowej w okresie okupacji od stycznia 1944 r. do stycznia 1945 r. poczynając od dnia 1 kwietnia 2014 r., a w punkcie drugim wyroku na zasadzie art. 477¹⁴ § 1 k.p.c. oddalił odwołanie w pozostałej części.

Organ rentowy zaskarżył powyższy wyrok w zakresie punktu pierwszego i zarzucił mu:

-naruszenie prawa procesowego, tj. art. 233 k.p.c. polegające na wydaniu wyroku bez wyjaśnienia wszystkich okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy.

-naruszenie prawa materialnego, a w szczególności art. 112 i art. 6 ust. 2 pkt 2 lit. a u.e.r.f.u.s. poprzez przyznanie odwołującej się prawa do dodatku z tytułu pracy przymusowej w okresie okupacji od stycznia 1944 r. do stycznia 1945 r.

W ocenie apelującego doszło do naruszenia zasady swobodnej oceny dowodów określonej w art. 233 k.p.c. poprzez oparcie ustaleń faktycznych na niebezpośrednich dowodach z zeznań świadków, które były przedkładane w innych okolicznościach i służyły innym celom niż dla celu trwającego postępowania rentowego (także zeznania złożone w organie rentowym, nie zostały zweryfikowane w procesie odwoławczym). Wyjaśnienia dotyczące pracy wnioskodawczyni w trakcie trwającej okupacji, a więc pracy przypadającej w tak odległym czasie i pracy w tak młodym wieku są w tej sprawie nie wystarczające, aby można było przyjąć, że jej wykonywanie miało faktycznie miejsce. N. wiadomo, że dzieci często towarzyszyły zmuszanym przez Niemców do pracy rodzicom i dorywczo, okazjonalnie rodzicom tym pomagały. Dziecko 12-13 letnie z pewnością nie było zmuszane do 14-16 godzinnej pracy. Niewiarygodne jest też twierdzenie, że kopanie okopów miało miejsce przez 12 miesięcy w roku i to codziennie, a wnioskodawczyni jako dziecko uczestniczyła w tych pracach na równi z dorosłymi. Świadcowie zeznający do protokołów to z jednej strony osoba, która w swoich dokumentach rentowych nie wykazywała takiej pracy pomimo twierdzenia, że także pracowała przy kopaniu okopów - św. B. Ś., a z drugiej strony osoba, która była świadkiem z widzenia - św. M. P.. Dodać trzeba, że w tak istotnej kwestii zeznania złożyli świadkowie mający powyżej 80 lat. Inne złożone przez wnioskodawczynię dowody związane były z wnioskiem kierowanym do Fundacji (...), a zatem opierając się na nich nie można oceniać ich pod kątem pracy przymusowej w rozumieniu powołanego wyżej przepisu o okresach składkowych. Z powodu braku dowodów w postaci dokumentów potwierdzających prace wnioskodawczyni w spornym czasie, wszystkie składane dotychczas zeznania powinny być ocenione ponownie dla ich zweryfikowania w postępowaniu rentowym i odwoławczym. Brak legalnej definicji pracy przymusowej nie oznacza, iż każda praca wykonywana w czasie okupacji niemieckiej przez Polaków była pracą przymusową. Oceny, czy praca miała charakter przymusowy, należy dokonywać z uwzględnieniem przykładowo takich okoliczności, jak wykonywanie pracy w warunkach przymusu

fizycznego, pozbawienia wolności, zagrożenia życia i zdrowia (por. wyrok SN z dn. 7.06.1995r. II URN 8/95). Taki wymóg stawia przed rozstrzygającym tą kwestię potrzebę przeprowadzenia szczególnie wnikliwego postępowania dowodowego i niewątpliwego dowiedzenia, że praca taka była faktycznie wykonywana.

O ile nawet wnioskodawczyni była widywana przy budowaniu okopów, to jeszcze to nie dowodzi, iż pracowała przy ich kopaniu. Mogła bowiem towarzyszyć dorosłym, starszym i mającym większe możliwości fizyczne członkom rodziny w trakcie ich pracy, a co najwyżej w swoim wieku mogła im w drobnym zakresie pomagać - co jednakże nie determinowało jej pracy, a już na pewno w warunkach przymusu (por. wyrok SN z dn. 12.08.1998r. II UKN 176/98).

Reasumując skarżący podnosi, że w tak istotnej kwestii niezgromadzenie wiarygodnego i wystarczającego materiału jest istotnym uchybieniem procesowym, podobnie jak jego bezkrytyczna ocena, a co za tym idzie także dowolna ocena spornego okresu w aspekcie dopuszczalności uznania go za okres pracy przymusowej.

Apelujący zwrócił nadto uwagę na ustalenie przez Sąd Okręgowy prawa do świadczenia nie przewidzianego przepisami ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Przepisy tej ustawy przewidują wyłącznie dwa dodatki tj. dodatek pielęgnacyjny i dodatek za sieroctwo zupełne (odpowiednio art. 75 i art. 76 ustawy emerytalnej). Dodatek przyznawany do emerytury lub renty jest odrębnym rodzajem świadczenia, który nie wpływa na jego wysokość, a jest wypłacany obok niego. Wykonanie zatem wyroku w takim brzmieniu sentencji, który ustala prawo wnioskodawczyni do dodatku z tytułu pracy przymusowej w okresie okupacji - jest niemożliwe.

Wskazując na powyższe zarzuty organ rentowy wniósł o zmianę wyroku w części zaskarżonej i oddalenie w tym zakresie odwołania ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpatrzenia.

Sąd Apelacyjny zważył:

Apelacja organu rentowego jest uzasadniona, ale tylko odnośnie zarzutu dotyczącego wadliwej sentencji zaskarżonego wyroku i w tym zakresie podlegał on zmianie, natomiast pozostałe zarzuty nie mogły odnieść skutku.

Ubezpieczona domaga się uwzględnienia, jako okresu składkowego, okresu pracy przymusowej na rzecz hitlerowskich Niemiec od stycznia 1944r. do stycznia 1945r. Zgodnie z art.6 ust.2 pkt 2 lit.a ustawy z 17 grudnia 1998r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (j.t.: Dz.U. z 2015r., Nr 748), za okresy składkowe uważa się również okresy pracy przymusowej wykonywanej na rzecz hitlerowskich Niemiec w okresie II wojny światowej. Według orzecznictwa sądowego elementami składowymi pojęcia "praca przymusowa" są: wykonywanie pracy pod bezpośrednim przymusem fizycznym, w warunkach zagrożenia życia i zdrowia, pozbawienia wolności, nieodpłatnie (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 7 czerwca 1995r., II URN 8/95, OSNAPiUS 1995, nr 21, poz. 268 i wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 18 lutego 1998 r., III AUa 63/98, OSA 1998, z. 1, poz. 27; por. też wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 17 listopada 1994 r., III AUr 401/94, OSA 1995, z. 5, poz. 49).

Wbrew twierdzeniom apelującego, Sąd Okręgowy prawidłowo ocenił zgromadzone dowody, nie przekraczając granic swobodnej oceny, zakreślonych treścią art.233§1 k.p.c. Dla skuteczności zarzutu obraży przepisu art. 233 § 1 k.p.c. konieczne jest wykazanie rażącego naruszenia dyrektyw oceny dowodów wskazanych w przywołanym przepisie, czyli wykazania, że ocena sądu jest rażąco sprzeczna z zasadami logicznego rozumowania czy doświadczenia życiowego i dlaczego (patrz bliżej także – Sądu Najwyższego wyrok z 10 czerwca 1999 r. II UKN 685/98 - legalis). Organ rentowy nie wykazał, aby ocena Sądu pierwszej instancji co do ustaleń, że ubezpieczona w spornym okresie od stycznia 1944r. do stycznia 1945r. pracowała przymusowo na rzecz hitlerowskich Niemiec, była rażąco wadliwa. Rację ma Sąd Okręgowy wskazując, że ocena dostępnych dowodów musi uwzględniać realia sprawy. Po upływie 70 lat od zdarzenia nie było w sprawie możliwości przeprowadzenia dowodu z bezpośredniego przesłuchania naocznych świadków. Słusznie zatem Sąd pierwszej instancji przeanalizował wszelkie dostępne źródła dowodowe, ustalając na ich podstawie stan faktyczny w sposób, który nie sprzeciwia się zasadom logiki i doświadczenia życiowego. Twierdzenie 84-letniej ubezpieczonej, że w wieku 13 lat została zmuszona do pracy przy kopaniu i zabezpieczaniu okopów przez niemieckiego okupanta potwierdzili w pisemnych oświadczeniach naoczni świadkowie: M. P., ur. (...)

i B. Ś. , ur. (...) Ta ostanía wskazała , że praca była wykonywana codziennie od kilku do kilkunastu godzin na dobę, do miejsca pracy były doprowadzane z B. przez Niemców. Ponadto w toku postępowania przed Fundacją (...) o odszkodowanie dla dzieci do lat 16 prześladowanych w czasie okupacji niemieckiej dwóch obcych świadków : W. C. , ur. (...) i J. K., ur. (...) potwierdziło dodatkowo fakt wykonywania przez ubezpieczoną w spornym okresie od stycznia 1944r. do stycznia 1945r. prac przymusowych przy budowie okopów w miejscowościach: Z. , B., S. i P. oraz przy budowie bunkrów w J. i S.. Świadkowie ci złożyli zeznania w 2001r., a obecnie nie żyją. Okoliczności powyższe potwierdza nadto pismo Wójta Gminy B. z 1 sierpnia 2014r. Wskazano tam , że w spornym okresie okupant niemiecki zorganizował przymusowe roboty przy budowie obiektów fortyfikacyjnych , w tym systemów bunkrów, stanowisk artyleryjskich i zwykłych okopów wzdłuż lewego brzegu rzeki R. na terenie wchodzącym w skład obecnej gminy B.. Do wykonywania tych prac okupant niemiecki zmuszał osoby narodowości polskiej i byli to mieszkańcy kilku pobliskich powiatów. W świetle powołanych wyżej dowodów Sąd Okręgowy zasadnie uznał za wiarygodne zeznania ubezpieczonej złożone w trybie art.299 k.p.c. w związku z art.302 k.p.c., z których wynika , że została przymusowo skierowana do prac przy kopaniu okopów. Również wiek ubezpieczonej , tj. 13-14 lat , nie podważa wiarygodności wersji, że była zmuszana do stałej pracy na rzecz okupanta.

Zasadny jest natomiast zarzut organu rentowego naruszenia prawa materialnego art. 112 i art. 6 ust. 2 pkt 2 lit. a u.e.r.f.u.s. poprzez przyznanie odwołującej się dodatku do emerytury z tytułu pracy przymusowej . Sąd Okręgowy prawidłowo zacytował i zinterpretował przepisy prawa materialnego , natomiast wadliwie zredagował sentencję wyroku, przyznając ubezpieczonej „dodatek z tytułu pracy przymusowej” począwszy od 1 kwietnia 2014r. Zgodnie natomiast z powołanym przez Sąd pierwszej instancji art.112 ust.1 pkt 1 lit. a u.e.r.f.u.s., jeżeli emeryt lub rencista zgłosi wniosek o ponowne ustalenie wysokości świadczenia przez doliczenie nieuwzględnionych dotychczas w wymiarze świadczenia okresów składkowych lub nieskładkowych, kwotę przysługującego świadczenia zwiększa się doliczając do kwoty emerytury, o której mowa w art. 53 (...) , po 1,3% podstawy wymiaru, ustalonej w wyniku waloryzacji, za każdy rok okresów składkowych, o których mowa w art. 6. Przy czym okres pracy przymusowej wykonywanej na rzecz hitlerowskich Niemiec w okresie II wojny światowej, jak wyżej wskazano, został zaliczony przez ustawodawcę do okresów składkowych. A zatem rację ma apelujący, że w świetle powołanych przepisów uwzględnienie żądania ubezpieczonej mogło skutkować tylko przyznaniem prawa do ponownego ustalenia wysokości emerytury przez doliczenie do stażu spornego okresu pracy przymusowej i w tym zakresie zmieniono zaskarżony wyrok na podstawie art.386§1 k.p.c. W pozostałej części apelacja organu rentowego jako bezzasadna podlegała oddaleniu w oparciu o art.385 k.p.c.

Przewodnicząca: Sędziowie: